

Mitä kansanedustajan tulee tietää **PAKKORUOTSISTA**

Jaakko Häkkinen

Viimeaikaiset julkiset puheenvuorot pakkoruotsikeskustelussa ovat osoittaneet, että monien kansanedustajien ja muiden korkeiden poliitikkojen tietämys ja ymmärrys aiheesta on pahasti puutteellinen. Pinnallisestikin aiheeseen tutustunut huomaa heidän näkemyksessään monia kumottuja, perusteettomia tai asiaan liittymättömiä perusteluja – näitä kuulee ja näkee yhtä lailla pakkoruotsin kannattajien kuin vastustajienkin leiristä. Sen lisäksi, etteivät heiveröiset perustelut ole kunniaksi yhdellekään kansanedustajalle, ne myös hidastavat asian ytimeen pääsemistä: samojen rönsyjen toistuvaan leikkelyyn kuluu turhaa aikaa ja energiaa.

Kansanedustajat ovat ymmärrettävästi kiireisiä, mutta avustajien olettaisi tekevän heille lyhyitä yhteenve-toja aiheista, joita he aikovat kommentoida. Jostain syystä näin ei ole kuitenkaan tapahtunut, joten "yleis-avustajan" ominaisuudessa olen kerännyt tähän selvitykseen kaiken olennaisen: sen, mitä kansanedustajan tulee tietää pakkoruotsista.

Tarjoan konseptin vapaaseen käyttöön. Lukisin itse mielelläni sellaisia kattavia yhteenve-toja kuin "Mitä kansanedustajan tulee tietää TURKISTARHAUKSESTA" tai "Mitä kansanedustajan tulee tietää HOMOA-VIOLIITOISTA" – näihin aiheisiin liittyvät aloitteethan ovat pakkoruotsin ohella saaneet vaadittavat 50 000 allekirjoittajaa kansalaisaloitteelle ja ovat siksi menneet tai menossa eduskunnan käsittelyyn.

Pakkoruotsikysymystä ei luonnollisestikaan voi käsitellä ottamatta huomioon pakkosuomea. Kielipoliitti-nen malli on symmetrinen ja oikeudenmukainen ainoastaan silloin, kun samat perustelut ja oikeudet ulote-taan kattamaan molemmat suurimmat kieliryhmämme.

En esitä tässä kirjoituksessa varsinaisia perusteluja puolesta tai vastaan, vaan käsittelen niitä seikkoja, joiden perusteella perustelujen kelpoisuutta (validiteetti), asiaankuuluvuutta (relevanssi) ja oikeudenmukai-suutta voidaan arvioida. Samalla tulee osoitetuksi monien yleisten perustelujen pätemättömyys.

Jaakko Häkkinen

Tuusula 5.9.2013 (korjattu 18.9.)

1. Pakkoruotsi-nimitys ei ole asenteellinen vaan totuudenmukainen

Oppivelvollisuuden vallitessa kaikki kouluaineet ovat "pakollisia". Ruotsin kieli ei kuitenkaan vastaa matematiikkaa, historiaa eikä muita aineita, vaan se kuuluu yhtenä osatekijänä avoimeen oppiainekokonaisuuteen nimeltään "vieraat kielet" (suomenkielisen näkökulmasta). Oppiaineen avoimuus merkitsee sitä, että vieraita kieliä voidaan opettaa niin monia kuin kunnan ja koulun resurssit vain antavat myöten.

Koululaitoksen sivistyksellisen tehtävän vuoksi matematiikka, historia ja vieraat kielet ovat "pakollisia". Vieraiden kielten ryhmässä kuitenkin ruotsin kieli on poikkeus: ruotsi on ainoa vieras kieli ja jopa ainoa oppiaine, joka on pakollinen koko Suomessa ja kaikilla kouluasteilla peruskoulusta yliopistoon. Siksi puhutaan suomenkielisten *pakkoruotsista* ja ruotsinkielisten *pakkosuomesta*.

2. Mitä vastustetaan, kun vastustetaan pakkoruotsia?

Pakkoruotsin vastustajat kannattavat vapaata kielivalintaa: he haluavat oppilaille oikeuden itse päättää opiskeltavat vieraat kielet.

Pakkoruotsin vastustajat **eivät** halua poistaa ruotsin kielen opetusta Suomen kouluista, he haluavat ainoastaan tehdä ruotsin kielestä valinnaisen muiden vieraiden kielten tapaan.

Pakkoruotsin vastustajat **eivät** välttämättä halua muutosta edes ruotsin kielen perustuslailliseen asemaan toisena kansalliskielenä, eivätkä he välttämättä halua muutosta myöskään kielilakiin (ks. kohta 4).

Pakkoruotsin vastustajat **eivät** halua karkottaa tai tuhota ruotsinkielisiä eivätkä sulauttaa heitä suomenkieliseen enemmistöön.

Pakkoruotsin vastustajien näkemykset ja tavoitteet eroavat yksityiskohdissa, ja ainoa kaikkia yhdistävä tavoite on **valtakunnallisesta** pakkoruotsista luopuminen. Toiset kelpuuttaisivat esimerkiksi **alueellisen** pakkoruotsin.

3. Taustaa: Suomen kielialueet

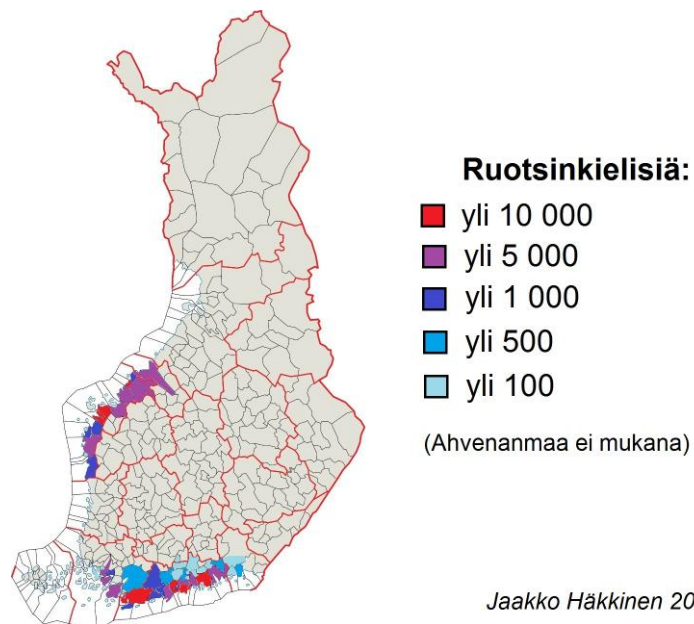
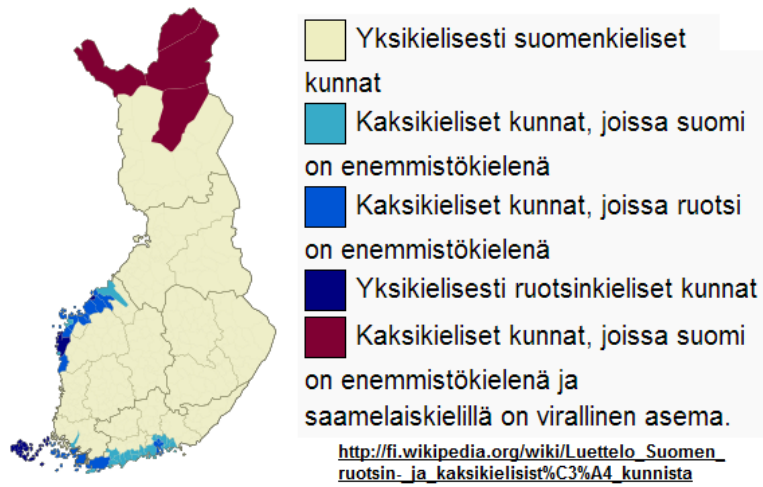
Koko kielipoliittisen ongelman hahmottamiseksi on ymmärrettävä Suomen kielitilanne. Suomessa on kolme vanhaa kielialuetta: saamenkielinen alue (ruskea), ruotsinkielinen alue (sininen) ja suomenkielinen alue (valkoinen). Kaksikieliset kunnat kuuluvat luonnollisesti saamenkielisen tai ruotsinkielisen alueen lisäksi myös suomenkieliseen alueeseen. Vanhojen alueellisten kielivähemmistöjemme (saamenkieliset ja ruotsinkieliset) oikeuksien kannalta asiaa tarkastellessamme ei kuitenkaan ole merkitystä, onko kunta yksi- vai kaksikielinen ja mikä on puhujamäärien suhde. Olennaista on ainoastaan se, missä kunnissa kielivähemmistön edustajia on vanhastaan ollut niin paljon, että kyseinen kieli on kunnassa virallisena kielenä (ainoana tai toisena).

Kielialue on sama kuin kotiseutualue; eroa on vain siinä, tarkastellaanko asiaa irrallisesti kielen vai sitä ensimmäisenä kielenään puhuvan väestön kannalta. Huomattakoon, että toisin kuin kuntakartalla kielialueet on merkitty, ei saamelaisten kotiseutualue kata koko Sodankylää vaan ainoastaan kunnan pohjoisosan suunnilleen Lokan ja Porttipahdan tekojärveltä pohjoiseen, tarkemmin sanoen Lapin paliskunnan alueen.

Tämänhetkisen kriteerin mukaan kunta on kaksikielinen, mikäli vähemmistökielen puhujia on 8 % kunnan asukkaista, tai vähintään 6 % jos heidän osuutensa on laskenut alle 8 %:n rajan, tai jos vähemmistökielen puhujien absoluuttinen lukumäärä on 3 000 henkeä. Jos kuntaliitoksessa yksikin kunta on kaksikielinen, tulee uudesta kunnastakin kaksikielinen.

Suhteellisena osuutena tarkastellen ruotsinkielisimmät alueet osuvat Pohjanmaalle, kun taas absoluuttisesti eniten ruotsinkielisiä on Uudenmaan kaupungeissa. Suhteellisessa sarakkeessa kaksikielinen Vantaa jää suomenkielisten kuntien joukkoon, ja kunta onkin kaksikielinen ainoastaan ruotsinkielisten absoluuttisen lukumäärän vuoksi. Absoluuttisessa sarakkeessa kiinnittää huomiota, että ruotsinkieliset kunnat eivät ole kovin korkealla: niissä ruotsinkielisten osuus on suuri mutta absoluuttinen lukumäärä vain keskimääräinen. Lisäksi kaksikieliset Myrskylä, Kaskinen, Pyhtää ja Lapinjärvi sijoittuvat suomenkielisten kuntien joukkoon, koska niissä ruotsinkielisten absoluuttinen lukumäärä on vähäinen vaikka suhteellinen osuus onkin suuri.

Ruotsinkielistä väestöä on etenkin Uudellamaalla ja Kymenlaaksossa paljon leveämmällä vyöhykkeellä kuin kaksikielisiä kuntia (ks. alempi kartta sivulla 3).

Olen jättänyt tarkastelun ulkopuolelle ne kunnat, joissa ruotsinkielisten absoluuttinen lukumäärä on alle 100 henkeä, sekä suomenkielisellä alueella olevat kielisaarekkeet (Pori, Tampere). Ruotsinkieliset kunnat on lihavoitu, suomenkieliset kunnat on alleviivattu ja loput kunnat ovat kaksikielisiä.

Ruotsinkielisten suhteellinen ja absoluuttinen lukumäärä kunnittain vuonna 2011 (alaraja 100 ruotsinkielistä; ruotsinkielisten ja kaksikielisten kuntien luvut Tilastokeskuksen sivuilta 2011, suomenkielisten kuntien luvut Wikipediasta 2013). **Sininen** = Uusimaa, **violetti** = Varsinais-Suomi, **punainen** = Pohjanmaa, **vihreä** = Kymenlaakso ja Kanta-Häme. Ahvenanmaa ei ole mukana tarkastelussa.

Suhteellinen osuus:

Larsmo 4 370 / 4 719 (92,6 %)
Pedersöre 9 739 / 10 821 (90 %)
Korsnäs 2 011 / 2 239 (89,8 %)
Uusikaarlepyy 6 625 / 7 452 (88,9 %)
Närpiö 8 290 / 9 464 (87,6 %)
Maalahti 4 912 / 5 614 (87,5 %)
Kruunupyö 5 591 / 6 720 (83,2 %)
Vöyri 5 529 / 6 686 (82,7 %)
Kemiönsaari 5 174 / 7 298 (70,9 %)
Korsholm 12 800 / 18 338 (69,8 %)
Raasepori 19 074 / 28 944 (65,9 %)
Länsi-Turunmaa 8 891 / 15 490 (57,4 %)
Pietarsaari 11 070 / 19 627 (56,4 %)
Kristiinankaupunki 3 933 / 7 045 (55,8 %)
Inkoo 3 130 / 5 609 (55,8 %)
Hanko 4 165 / 9 597 (43,4 %)
Loviisa 6 686 / 15 549 (43 %)
Sipoo 6 854 / 18 036 (38 %)
Kauniainen 3 249 / 8 617 (37,7 %)
Lapinjärvi 954 / 2 926 (32,6 %)
Porvoo 15 211 / 48 599 (31,3 %)
Siuntio 1 886 / 6 024 (31,3 %)
Kaskinen 407 / 1 422 (28,2 %)
Vaasa 14 616 / 59 175 (24,7 %)
Kirkkonummi 6 645 / 36 509 (18,2 %)
Kokkola 6 334 / 45 896 (13,8 %)
Myrskylä 212 / 2 021 (10,5 %)
Pyhtää 478 / 5 316 (9 %)
Espoo 19 546 / 244 330 (8 %)
Helsinki 35 001 / 583 350 (6 %)
Turku 9 333 / 176 087 (5,3 %)
Lohja 1 573 / 39 334 (4,0 %)
Kaarina 1 262 / 31 629 (4,0 %)
Askola 170 / 5 009 (3,4 %)
Vantaa 5 731 / 197 636 (2,9 %)
Pornainen 113 / 5 151 (2,2 %)
Vihti 520 / 28 913 (1,8 %)
Tuusula 609 / 38 102 (1,6 %)
Raisio 345 / 24 643 (1,4 %)
Naantali 244 / 18 837 (1,3 %)
Nurmijärvi 493 / 41 065 (1,2 %)
Salo 603 / 54 765 (1,1 %)
Kerava 383 / 34 845 (1,1 %)
Kotka 548 / 54 837 (1,0 %)
Järvenpää 359 / 39 840 (0,9 %)
Mäntsälä 185 / 20 560 (0,9 %)
Hyvinkää 369 / 46 071 (0,8 %)
Kouvola 349 / 87 290 (0,4 %)
Riihimäki 117 / 29 368 (0,4 %)

Absoluuttinen lukumäärä:

Helsinki 35 001 / 583 350 (6 %)
Espoo 19 546 / 244 330 (8 %)
Raasepori 19 074 / 28 944 (65,9 %)
Porvoo 15 211 / 48 599 (31,3 %)
Vaasa 14 616 / 59 175 (24,7 %)
Korsholm 12 800 / 18 338 (69,8 %)
Pietarsaari 11 070 / 19 627 (56,4 %)
Pedersöre 9 739 / 10 821 (90 %)
Turku 9 333 / 176 087 (5,3 %)
Länsi-Turunmaa 8 891 / 15 490 (57,4 %)
Närpiö 8 290 / 9 464 (87,6 %)
Sipoo 6 854 / 18 036 (38 %)
Loviisa 6 686 / 15 549 (43 %)
Kirkkonummi 6 645 / 36 509 (18,2 %)
Uusikaarlepyy 6 625 / 7 452 (88,9 %)
Kokkola 6 334 / 45 896 (13,8 %)
Vantaa 5 731 / 197 636 (2,9 %)
Kruunupyö 5 591 / 6 720 (83,2 %)
Vöyri 5 529 / 6 686 (82,7 %)
Kemiönsaari 5 174 / 7 298 (70,9 %)
Maalahti 4 912 / 5 614 (87,5 %)
Larsmo 4 370 / 4 719 (92,6 %)
Hanko 4 165 / 9 597 (43,4 %)
Kristiinankaupunki 3 933 / 7 045 (55,8 %)
Kauniainen 3 249 / 8 617 (37,7 %)
Inkoo 3 130 / 5 609 (55,8 %)
Korsnäs 2 011 / 2 239 (89,8 %)
Siuntio 1 886 / 6 024 (31,3 %)
Lohja 1 573 / 39 334 (4,0 %)
Kaarina 1 262 / 31 629 (4,0 %)
Lapinjärvi 954 / 2 926 (32,6 %)
Tuusula 609 / 38 102 (1,6 %)
Salo 603 / 54 765 (1,1 %)
Kotka 548 / 54 837 (1,0 %)
Vihti 520 / 28 913 (1,8 %)
Nurmijärvi 493 / 41 065 (1,2 %)
Pyhtää 478 / 5 316 (9 %)
Kaskinen 407 / 1 422 (28,2 %)
Kerava 383 / 34 845 (1,1 %)
Hyvinkää 369 / 46 071 (0,8 %)
Järvenpää 359 / 39 840 (0,9 %)
Kouvola 349 / 87 290 (0,4 %)
Raisio 345 / 24 643 (1,4 %)
Naantali 244 / 18 837 (1,3 %)
Myrskylä 212 / 2 021 (10,5 %)
Mäntsälä 185 / 20 560 (0,9 %)
Askola 170 / 5 009 (3,4 %)
Riihimäki 117 / 29 368 (0,4 %)
Pornainen 113 / 5 151 (2,2 %)

4. Taustaa: perustuslaki, kielilaki ja saamen kielilaki

Toinen tärkeä kielipoliittinen taustatieto kielialueiden lisäksi on se, mitä kielialueet lain silmissä merkitsevät.

Suomen perustuslain 17 §:

"Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi.

Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.

Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla."

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Kielilain 10 §:

"Yksityishenkilön kielelliset oikeudet viranomaisissa

Valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Yksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa käytetään kunnan kieltä, jollei viranomainen pyynnöstä toisin päättä tai jollei muualla laissa toisin säädetä. Jokaisella on kuitenkin oikeus käyttää omaa kieltään ja tulla kuulluksi omalla kielellään viranomaisen aloitteesta vireille tulevassa asiassa, joka välittömästi kohdistuu hänen tai hänen huollettavansa perusoikeuksiin tai joka koskee viranomaisen hänelle asettamaa velvoitetta."

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kielilaki>

Saamen kielilain 4 §:

"Saamelaisen oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisissa

Saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää tässä laissa tarkoitettussa viranomaisessa saamen kieltä.

Viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta tässä laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia."

Saamen kielilain 12 § (koskien saamelaisaluetta):

"Oikeus käyttää saamen kieltä viranomaisissa

Saamelaisella on oikeus käyttää viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä."

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20031086?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kielilaki>

Suomessa on siis lain mukaan tällä hetkellä **saamenkielinen alue** (Enontekiö, Utsjoki, Inari ja Sodankylän pohjoisosa eli Lapin paliskunnan alue) ja **ruotsinkielinen alue** (saariston ja rannikon ruotsinkieliset ja kaksikieliset kunnat, jotka listattiin kohdassa 1), joilla saamenkielisillä ja ruotsinkielisillä on kielilakien suoma oikeus saada *kaikkia* viranomaispalveluja vastaavasti saameksi tai ruotsiksi. Sen lisäksi koko maassa heillä on kielilakien suoma oikeus saada *valtiollisen viranomaisen* palveluja äidinkielellään.

Kunnallisia tai alueellisia viranomaisia, joihin saamen kielilakia sovelletaan, ovat: Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kuntien toimielimet sekä sellaisten kuntayhtymien toimielimet, joissa joku näistä kunnista on jäsenenä; ne tuomioistuimet ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaiset, joiden virka-alueeseen edellä mainitut kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat; ne aluehallintovirastot ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset, joiden toimialueeseen edellä mainitut kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat, ja niiden yhteydessä toimivat toimielimet; saamelaiskäräjät, saamelaisasiain neuvottelukunta ja kolttalain 42 §:ssä tarkoitettu kyläkokous.

Valtiollisia viranomaisia, joihin saamen kielilakia sovelletaan, ovat: valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies; kuluttaja-asiamies ja kuluttajavalituslautakunta, tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta, tietosuojavaltuutettu ja tietosuojalautakunta sekä vähemmistövaltuutettu; Verohallinto, Kansaneläkelaitos ja Maatalousyrittäjien eläkelaitos; sekä ne valtion hallintoviranomaiset, jotka muutoksenhakuviranomaisina käsittelevät edellä mainitussa hallintoviranomaisessa vireille tulleita asioita.

On huomattava, että sen paremmin perustuslaki kuin kielilakikaan eivät mainitse pakkoruotsia. Pakkoruotsi ei ole mitenkään sidoksissa ruotsinkielisiin palveluihin, eikä pakkoruotsia voi perustella vetoamalla palveluihin, perustuslakiin tai kielilakiin. Pakkoruotsi on ainoastaan yksi ratkaisumalli monien joukossa, jolla päätettiin kokeilla ruotsinkielisten palvelujen parantamista.

5. Viranomaispalvelut ja pakkoruotsi

On korostettava, että aivan kuten pakkoruotsia ei edellytä perustuslaki eikä kielilaki, ei sitä edellytä myöskään viranomaispalvelujen tason turvaaminen. Pakkoruotsi kyllä säädettiin siksi, että ruotsinkielisten viranomaispalvelujen taso turvattaisiin, mutta se on vain yksi mahdollinen ratkaisu monista palvelujen turvaamiseksi – ei suinkaan ainoa vaihtoehto. Nyt meillä on ollut pakkoruotsi yli 40 vuotta, eikä ruotsinkielisiä palveluja ole vielä saatu riittävän korkealle tasolle, joten tämä kokeilu on selvästi epäonnistunut. On aika etsiä toimivampi ratkaisu kielilaisissa määriteltyjen ruotsinkielisten viranomaispalvelujen tason turvaamiseksi.

Täällä on arvioitu ruotsinkielisten palvelujen tasoa:

<http://www.kommunerna.net/sv/sakkunnigtjanster/svensk-service/projekt/sprakbarometern2012/Documents/2012-09-vitsordstabeller.pdf>

6. Perustelujen kelpoisuus ja asiaankuuluvuus

Pakkoruotsikeskustelussa on kyettävä arvioimaan perustelujen tasoa. Iso osa keskustelussa esitetyistä perusteluista ei ole todellisia perusteluja, koska ne eivät itse asiassa perustele mitään – ne eivät siis ole *valideja*. Useimmat perustelut eivät myöskään perustele erityisesti pakkoruotsia, eli ne eivät ole *relevantteja*. Usein tällaisten näennäisperustelujen esittäjä ei vain ole ymmärtänyt, että samat perustelut tukisivat yhtä lailla monien muidenkin kielten kuin ruotsin pakollisuutta. Hän on vain mielivaltaisesti päättänyt käyttää perustelua yksinomaan pakkoruotsin tukemiseen.

Usein perustelu on samaan aikaan **sekä** kelvoton eli invalidi **että** asiaankuulumaton eli irrelevantti, joten käsittelen nämä kohdat yhdessä. Tällaisia kelvottomia ja/tai asiaankuulumattomia perusteluja pakkoruotsin puolesta ja sitä vastaan ovat esimerkiksi seuraavat:

- *Ruotsin kieli on portti muihin germaanisiin kieliin / ruotsin kieli helpottaa englannin ja saksan oppimista.* Ihan yhtä lailla englanti ja saksakin ovat portteja muihin germaanisiin kieliin, ja lisäksi ne ovat maailmalla käytetympiä kieliä kuin ruotsi – **tällä perustelulla voidaan tukea myös pakkoenglantia tai pakkosaksaa.** Jos taas tavoitteena on oppia englantia tai saksaa, ruotsi siinä väliportaana on täysin turha: onhan taloudellisempaa resurssien kohdennusta opetella suoraan se yksi kieli, joka on tavoitteenä, kuin kaksi eri kieltä.
- *Ruotsin kieli on avain pohjoismaihin.* Ensinnäkin, miksi pohjoismaat olisivat sen tärkeämpi alue suomalaisille kuin muut naapurialueet? On ymmärrettävää, että ruotsinkieliset tuntevat muut pohjoismaat läheisiksi, mutta miksi suomenkielisten pitäisi omaksua ruotsinkielisten yhteenkuuluvuusidentiteetti? Suomenkielisille läheisemmiltä tuntuvat usein Karjalan ja Viron suunnat aivan vastaavasta syystä, eli kielisukulaisuuden vuoksi. Toiseksi, venäjän kieli on avain Venäjälle, joka on sekä kooltaan että väkiluvultaan paljon pohjoismaita suurempi alue. **Tällä perustelulla voidaan tukea myös pakkovenäjää.**
- *Meillä on historiallisesti tärkeä suhde Ruotsiin.* Niin on, mutta miten tämä perustelee valtakunnallisen pakkoruotsin? Sitä paitsi osat itäistä ja pohjoista Suomea ovat olleet paljon pidempään Venäjän yhteydessä kuin Ruotsin yhteydessä. Millä perusteella juuri Länsi-Suomi olisi tärkeämpi valtion historiallisten suhteiden määrittäjänä kuin Itä- tai Pohjois-Suomi, joilla on historiallisesti tärkeämpi suhde Venäjään? **Tällä perustelulla voidaan tukea myös pakkovenäjää.**
- *Onhan meillä pakkomatematiikkakin.* Ruotsin kieli ei vastaa matematiikkaa tai historiaa, vaan vieraat kielet oppiainekokonaisuutena vastaa matematiikkaa. Niin kauan kuin oppivelvollisuus vallitsee, kaikki kouluaineet ovat pakollisia, niin matematiikka kuin vieraat kieletkin. Ei kuitenkaan ole esitetty kes-

- täviä perusteluja sille, miksi vieraista kielistä juuri ruotsin pitäisi olla pakollinen koko Suomessa. **Lisäksi tällä perustelulla voidaan tukea kaikkien muidenkin vieraiden kielten pakollisuutta, ei vain ruotsin.**
- *Pakkoruotsia ei voida poistaa, koska se on perustuslaissa.* Väärin: pakkoruotsia ei mainita sen paremmin perustuslaissa kuin kielilaeissakaan. Kuten edellä kohdista 4 ja 5 selviää, perustuslakiin tai kieli- lakiin vetoamalla ei pakkoruotsia voi perustella. Muutenkaan laki ei voi itsessään olla perustelu, vaan lakia muutetaan tarvittaessa uusien perustelujen mukaiseksi. **Vallitsevaa tilannetta ei voida perustella vallitsevalla tilanteella.**
 - *Pakkoruotsia ei voida poistaa, koska se turvaa ruotsinkielisten palvelut.* Sitä vartenhan järjestelmä on alkuun luotu, mutta se ei ole hyötysuhteeltaan onnistunut ratkaisu: jokainen suomenkielinen pakote- taan lukemaan runsaan 5 % suuruisen vähemmistön kieltä, ja silti näiden neljän vuosikymmenen ajan, kun meillä on ollut valtakunnallisesti pakollinen toinen kotimainen, ei ruotsinkielisten palvelujen ti- lanne ole ratkaisevasti parantunut (ks. kohta 5). **Paljon haittaa, olematon hyöty.** Paljon parempi hyö- tysuhde saataisiin esimerkiksi sellaisella täsmämallilla, jossa kielikoulutettaisiin suoraan vain niitä vi- ranomaisia, joita kielilaki koskee.
 - *Ruotsin oppiminen on kivaa/hyödyllistä.* Voi hyvin ollakin joidenkuiden kohdalla, mutta miten tämä perustelee ruotsin kielen valtakunnallisen pakollisuuden? Ihan samaa perustelua voi soveltaa jokaiseen kieleen: **tällä perustelulla voidaan tukea kaikkien muidenkin vieraiden kielten pakollisuutta.**
 - *Ruotsin kieli on tärkeä osa suomalaisten kansallista identiteettiä.* Ei pidä sekoittaa keskenään valtion ja yksittäisten kansalaisten identiteettejä. Suomi on kyllä virallisesti kaksikielinen valtio (mikä sekään ei ole pysyvä ja jumalallinen vaan lainsäätäjien päättämä tila), mutta harva Suomen kansalainen on yksi- lötasolla kaksikielinen (kaksi tasavahvaa "ensimmäistä" kieltä) sen enempää käytännössä kuin identi- teetiltäänkään. **Suomenkielisen identiteettiin ruotsin kieli ei kuulu millään tavoin – se on vain yksi vieras kieli muiden joukossa.** On epäeettistä yrittää propagandalla ja painostuksella saada suomen- kieliset omaksumaan ruotsin kieli osaksi identiteettiään.
 - *Ruotsin pakollisuuden poistaminen ylioppilastutkinnosta ei johtanut muiden kielten suosion kasvuun.* Ei tietenkään, koska ruotsin opiskeleminen on edelleen pakollista – ei siis tullut yhtään enempää tilaa muille kielille. **Kaikki joutuvat edelleen lukiassa opiskelemaan ruotsia, heidän vain ei ole pakko kirjoittaa sitä ylioppilastutkinnossa.**
 - *Ilman pakkoruotsia suomenkieliset eivät saavuta viranomaiselta vaadittavaa kielitaitoa.* Ensiksi on muistutettava, että pakkoruotsista luopuminen ei tarkoita kaikesta ruotsin opetuksesta luopumista: ha- lukkaat saisivat edelleen opiskella ruotsia vieraana kielenä. Toiseksi viranomaisten kielitaidosta huo- lehdittaisiin parhaalla mahdollisella hyötysuhteella siten, että pelkästään kielilain tarkoittamille viran- omaisille tarjottaisiin ruotsin opetusta ja täydennyskoulutusta. Kolmanneksi pakkoruotsi ei ole tähän mennessäkään taannut ruotsinkielisten palvelujen riittävää tasoa – se on siis tehoton ratkaisu. Argu- mentti menee täysin ohi maalin: **viranomaisten kielitaitovaatimuksilla ei voi perustella pakkoruot- sia.**
 - *Ruotsi on Suomen tärkeimpiä kauppakumppaneita.* Totta, mutta tämä ei perustele, miksi jokaisen suo- menkielisen täytyy opiskella ruotsia. Lisäksi voidaan miettiä, mikseivät ruotsalaiset sitten puhu suo- mea kauppaa käydessään – miksi juuri suomalaisten pitäisi puhua ruotsia? Lopuksi mainittakoon, että Ruotsi on vain yksi maa, ja kansainvälisessä kaupassa yleisin kieli on englanti, jolla pärjää satojen maiden kanssa. **Jos arvioidaan sitä, kuinka monen kauppakumppanin kanssa tarvitaan ruotsia ja kuinka monen kanssa englantia, niin englanti on ylivoimaisesti tärkeämpi kieli – tällä perustelul- la voidaan siis tukea pakkoenglantia.**
 - *Suomesta on tehtävä Suomen ainoa virallinen kieli, koska Suomi on suomenkielinen maa.* Suomi ei ole suomenkielinen maa, vaan Suomi on maa, jossa on kolme vanhaa kielialuetta: suomenkielinen, ruot- sinkielinen ja saamenkielinen alue. Vain historiallisen sattuman oikusta nykyiset valtiolliset rajat kul- kevat niin kuin ne kulkevat – menneisyydessä rajat ovat muuttuneet moneen kertaan, ja tulevat epäi- lemättä muuttumaan tulevaisuudessakin. Ruotsinkieliset ja saamenkieliset eivät ole valinneet jäädä alueellisiksi vähemmistöiksi suomenkielisen enemmistön kanssa samaan valtioon, aivan kuten suo- menkielisetkään eivät historiansa aikana ole valinneet jäädä alueelliseksi vähemmistöksi ensin ruot- sinkielisen ja sitten venäjänkielisen enemmistön kanssa samaan valtioon. Suomen valtion velvollisuus on huolehtia kaikista vanhoista alueellisista kieliryhmistään – siksi myös ruotsinkielisillä ja saamen- kielisillä on oikeus saada valtiollisia viranomaispalveluja äidinkielellään koko maassa ja muita viran- omaispalveluja äidinkielellään omalla kielialueellaan (ks. kielilaki ja saamen kielilaki kohdassa 4).

Suomi ei ole suomenkielisten valtio vaan suomenkielisten, ruotsinkielisten ja saamenkielisten valtio. Mikäli vanhat alueelliset kielivähemmistöt pakotettaisiin toimimaan enemmistökielillä, olisi se askel kohti kielivähemmistöjen kielenvaihtoa ja sulauttamista.

- *Suomen kieli on tärkein kieli Suomessa, koska suurimmassa osassa maata pärjää vain suomeksi.* Miksi suomen kieli olisi tärkeä ruotsinkielisellä tai saamenkielisellä alueella vain siksi, että se avaa oven suurempaan määrään kuntia? Tämähän on kääntäen aivan sama perustelu kuin se, että ruotsin kieli avaa oven Skandinaviaan. Miksi pakkokieli muuttuisi hyötykieleksi vain siksi, että jossain on isompi alue, jossa sillä kielellä pärjää? **Tällä perusteellahan pakkovenäjä olisi kaikkein hyödyllisin, koska Venäjä on maailman suurin valtio; tai pakkokiina olisi kaikkein hyödyllisin, koska mandariinikiina on maailman puhutuin kieli.** Kielen puhujamäärän tai sen puhuma-alueen suuruus ei tee kielestä absoluuttisesti muita tärkeämpää, vaan jokainen kieli on tärkein omalla puhuma-alueellaan. Suomen kieli on tärkein suomenkielisellä alueella ja ruotsin kieli on tärkein ruotsinkielisellä alueella, täysin riippumatta kielialueen koosta tai puhujien lukumäärästä.

7. Perustelujen oikeudenmukaisuus

Edellä on käsitelty perusteettomia ja asiaankuulumattomia perusteluja. Oikeastaan ainoa kestävä perustelu, joka jää jäljelle, on oikeudenmukaisuus. **Oikeudenmukaisessa mallissa vanhoja alueellisia kieliryhmiä kohdellaan symmetrisesti ja tasavertaisesti.**

Symmetrinen ja tasavertainen malli on sellainen, jossa ruotsinkielisillä on omalla kielialueellaan aivan samat oikeudet ja etuisuudet kuin suomenkielisillä on omalla kielialueellaan. Nykyiset kielilait edustavat tällaista mallia: niissä ruotsinkielisillä ja saamenkielisillä on oikeus saada *kaikkia* viranomaispalveluja äidinkielellään omalla kielialueellaan ja oikeus saada *valtiollisia* viranomaispalveluja äidinkielellään koko maassa. Nämä oikeudet vastaavat suomenkielisten oikeuksia, joten kielilakeja ei siksi ole perusteltua muuttaa.

Kielilait eivät kuitenkaan oikeuta valtakunnanlaajuista pakkoruotsia tai pakkosaamea. Kuten edeltä on selvinnyt, pakkoruotsi oli vain yksi ratkaisuyritys palvelujen turvaamiseksi. Nyt se on osoittautunut tehoton: yli neljä vuosikymmentä on vallinnut valtakunnallinen pakkoruotsi, eikä ruotsinkielisten palvelujen taso ole vielä tänä päivänäkään riittävä. **Toisin sanoen miljoonat suomalaiset pakotetaan opiskelemaan runsaan 5 % suuruisen vähemmistön kieltä täysin turhaan.** Tilanne on erittäin epäoikeudenmukainen, eikä vastaavaa tilannetta löydetäkään mistään muualta maailmasta. Valtakunnallinen pakkoruotsi on epäonnistunut kokeilu, josta tulee luopua mahdollisimman nopeasti. Mutta millainen korvaava malli olisi oikeudenmukainen?

Monet valtakunnallisesta pakkoruotsista eroon haluavat perustelevat vaatimustaan oikeudenmukaisuudella: on epäoikeudenmukaista, että miljoonat suomenkieliset pakotetaan opiskelemaan ruotsia runsaan viiden prosentin suuruisen vähemmistön vuoksi. Tämä on tietysti totta, mutta oikeudenmukaisuuteen vetoava ei voi mennä toiseen ääripäähän ja vaatia ruotsinkielisten opiskelevan pakkosuomea silloin, jos suomenkielisillä ei ole enää pakkoruotsia. Se olisi aivan yhtä epäoikeudenmukaista.

On mahdollista, ettei ole löydettävissä mallia, jolla saavutettaisiin täydellisen oikeudenmukainen tilanne. On mahdollista, että joidenkuiden on jatkossakin "kärsittävä". Tällöin on kuitenkin pyrittävä mahdollisimman hyvään ratkaisuun eli tasapainoteltava vapaan kielivalinnan ja ruotsinkielisten palvelujen turvaamisen välillä niin, että **mahdollisimman pieni joukko kärsii pakkokielestä samalla kun mahdollisimman pieni joukko jää ilman riittäviä ruotsinkielisiä palveluja.**

8. Kysymys ei ole mustavalkoinen

Moni ajattelee, että pakkoruotsikysymyksessä olisi vain kaksi vaihtoehtoa: **joko** ruotsi on pakollinen koko Suomessa kaikilla kouluasteilla **tai** se ei ole. Todellisuudessa vaihtoehtoja on paljon enemmän. Nykyistä pakkoruotsia voidaan lähteä purkamaan ainakin viidellä eri tasolla, ja useimmilla näistä myös osittainen purkamisen on mahdollista:

- 1) **alueellinen supistaminen:** pakkoruotsia ei ole perusteltua katsoa valtakunnallisesti yhtenä kokonaisuutena, koska ruotsinkielisellä alueella tilanne on aivan erilainen kuin suomenkielisellä alueella. Ruotsin kielen virallisuus ja pakollisuus ovat aivan yhtä perusteltuja ruotsinkielisellä alueella kuin suomen kielen virallisuus ja pakollisuus ovat suomenkielisellä alueella. Tähän liittyen myös kuntarajoja voitaisiin muuttaa

paremmin kielialueita vastaaviksi. Äärimmilleen vietynä alueellisena mallina voitaisiin pitää koulukoh-
taista "pakkokieltä" eli opetuskieltä.

- 2) **opetustuntimäärien supistaminen:** ruotsin pakollisuutta voitaisiin vähentää esimerkiksi niin, että joillain kouluasteilla ruotsin opiskeleminen olisi vapaaehtoista (vieras kieli olisi vapaaehtoinen), tai niin, että pakollisten kurssien lukumäärää tai tuntimäärää laskettaisiin. Näin saataisiin vapautettua oppimisresursseja muiden vieraiden kielten opiskeluun.
- 3) **valinnaisuuden lisääminen:** ainoa vaihtoehto lisätä valinnanvapautta ei suinkaan ole täydellinen vapaaehtoisuus. Ruotsin tilalle ei olisi pakko saada täysin vapaaehtoisista vierasta kieltä, vaan tarjolle voidaan asettaa suppeampi kielivalikoima. Erilaiset lähikieli- tai naapurikielimallit kuuluvat tähän luokkaan. "Toinen kotimainen" voisi merkitä vaikkapa sitä, että (esimerkissä suomenkielinen) opiskelija saisi valita esimerkiksi ruotsin, jonkin saamelaiskielen, romanikielen ja jonkin tarjolla olevan maahanmuuttajakielen väliltä. Tällainen ratkaisu ehkä riittäisi monille, joita häiritsee nimenomaan vaihtoehdottomuus.
- 4) **kunnan kaksikielisyyden prosenttirajan nostaminen:** olettaen, että kunnan enemmistökieli eli virallinen kieli olisi samalla kunnan pakkokieli, saataisiin kaksikielisten kuntien lukumäärää vähennettyä, jos nostettaisiin kunnan kaksikielisyyden raja nykyisestä 8 %:sta esimerkiksi 20 %:iin. Moni nykyään kaksikielinen kunta muuttuisi silloin yksikieliseksi, jolloin kunnassa olisi enää yksi virallinen ja pakollinen kieli: kuntalaisten enemmistön kieli. Absoluuttista määrärajaa (nykyään 3 000 henkeä) pitäisi tällöin myös nostaa, ellei siitä luovuttaisi kokonaan.
- 5) **palvelulähtöinen kielikoulutuksen rationalisointi:** pakkoruotsin perusteluna oli alunperin kielilain vaatimus äidinkielisten viranomaispalvelujen turvaamisesta ruotsinkielisille. Ratkaisuna valtakunnallinen pakkoruotsi on äärimmäisen ylimitoitettu, epätaloudellinen ja hyötysuhteeltaan surkea (ks. kohta 5). Kaikkein tehokkaimmin ja taloudellisesti viranomaispalvelut turvattaisiin kielikouluttamalla suoraan viranomaisia.

Lopuksi

Suurin osa julkisessa keskustelussa esitetyistä perusteluista on osoittautunut kestäättömiksi. Etenkin pakkoruotsin puolustajat sortuvat jopa ministeri- ja puhemiesasolla esittämään perusteluja, joilla voidaan yhtä hyvin perustella myös jonkin aivan muun kielen kuin ruotsin pakollisuutta.

Oikeastaan ainoa pitävä perustelu, jolla mitään kielipoliittista mallia voidaan tukea, on oikeudenmukaisuuden vetoaminen: kielipoliittisen mallin pitäisi olla suurimpien kieliryhmiemme osalta symmetrinen ja tasavertainen.

Oikeudenmukaisin malli on sellainen, jossa minimoidaan sekä pakkokielestä kärsivien lukumäärä että vaille riittäviä äidinkielisiä palveluja jäävien lukumäärä. Ratkaisu olisi helppo, mikäli kielialueet olisivat tarkkarajaisia, mutta lähes vuosituhantisen rinnakkainolon vuoksi suomenkieliset ja ruotsinkieliset elävät rannikkovyöhykkeellä toistensa lomassa. Niinpä "uhreja" ei voi estää: jos kunnasta tehdään yksikielinen, vähemmistökielen puhujat jäävät ilman oikeutta äidinkielisiin kunnallisiin viranomaispalveluihin, ja jos kunnasta tehdään kaksikielinen, kunnallisten viranomaisten on palveltava myös vähemmistökielillä.

Kielilaisissa säädetty palveluvollisuus voitaisiin nähdäkseni tehokkaimmin saavuttaa keskittymällä viranomaisten kielikoulutukseen. Ruotsinkielisten ja etenkin saamenkielisten absoluuttisestikin vähäisen lukumäärän vuoksi voisi alueellinen pakkokieli olla perusteltu ratkaisu, koska kielivähemmistön voi olla vaikea tuottaa omalta pohjalta riittävästi väkeä viranomaistehtäviin, ainakin vääristämättä vapaata koulutusvalintaa. Kenties alueellinen pakkokieli voisi koskea vain korkea-asteen oppilaitoksia, joiden kautta viranomaistehtäviin enimmäkseen päädytään, tai sen lisäksi lukiota. Tuntuu kuitenkin turhalta vaivata perus- ja ammattikoulujen opiskelijoita pakkokielellä, koska ylivoimaisesti suurin osa heistä ei koskaan päädy viranomaistehtäviin.

Mikäli alueellinen pakkokieli nähdään oikeudenmukaisen tilanteen saavuttamiseksi välttämättömänä, tulee ratkaista myös prosenttiraja, joka oikeuttaisi vähemmistökielen pakollisuuden. Nykyinen 6–8 % raja tuntuu liian matalalta. Olen käsitellyt prosenttirajamalleja Objektivisessa kielipoliittisessa muistiossani:

<http://www.elisanet.fi/alkupera/Kielipoliittinen.pdf>

Kuntarajojen muuttaminen paremmin kielirajoja ja kieliryhmien suhteellisia keskittymiä vastaaviksi olisi myös tärkeä keino mahdollisimman optimaalisen mallin saavuttamiseksi. Kunta voisi tulevaisuudessa olla myös nykyistä, yhtenäiseen maa-alueeseen sidottua kuntaa abstraktimpi yksikkö, eräänlainen virtuaalikunta samaan tapaan kuin Porvoon hiippakuntaan kuuluvat kaikki ruotsinkielis-enemmistöiset seurakunnat. Tällöin

kaikki kunnat voisivat olla yksikielisiä. Kaksikielisillä alueilla tämä edellyttäisi käytännössä erikielisten (virtuaali)kuntien yhteistoimintapisteitä.

Alueellisen pakkokielen mallissa tulisi pohtia myös sitä, kuinka kielialueelta toiselle muuttavia opiskelijoita kohdellaan: määräytyisikö pakkokieli vanhan vai uuden kotikunnan mukaan? Tosin tämä ongelma ratkeaa, mikäli pakkokieli rajoittuisi korkea-asteen koulutukseen. Myös maahanmuuttajien kohdalla tarvittaisiin joustoa: kahden kotimaisen kielen opiskeleminen tuntuisi kohtuuttomalta vaatimukselta.

Julkisessa pakkoruotsikeskustelussa on viime aikoina saavutettu "toisen sukupolven" tilanne, jossa äärimmäisten ja vastakkaisten vaatimusten sijasta etsitään toimivaa ja oikeudenmukaista kompromissiratkaisua. Suotavaa olisi, että tällainen asenne näkyisi myös eduskunnassa, kun kansalaisaloitetta pakkoruotsin poistamiseksi siellä lähitulevaisuudessa käsitellään. Uskoakseni kansanedustajiin pätee sama kuin muihinkin ihmisiin: **mitä enemmän on tietoa ja ymmärrystä, sitä enemmän harmaasävyjä erottaa.**